

Akademiye Anımsamak: Anılarda Üniversite Sorunları ve Eleştiriler*

Recalling Academy: University Problems and Critics in Memories**

Mustafa GÜNDÜZ

ÖZ

Türkiye’de modern anlamda yükseköğretimin tarihi Tanzimat döneminde köklü modernleşmenin sağlanabilmesi için sıra dışı bir gelişme olan Darülfünun ile başlamıştır. Kendine özgü bir yapı ve muğlaklık sürecinde Cumhuriyet dönemine kadar gelen Darülfünun 1933’te köklü bir dönüşüme uğramıştır. Darülfünun’un temel amacı baştan beri ‘aydın bürokrat’ yetiştirmek olmuştur. Bugüne kadar yükseköğretimde malî, hukukî, fizikî, personel, mekân, öğrenci ve bilim üretme gibi alanlarda ortaya çıkan sorunların tespit ve çözümüne ilişkin pek çok girişim yapılmıştır. Bunlardan bir kısmı uygulamaya konulurken, özellikle muhalif akademisyen ve düşünürlerin önerileri anılarda mahfuz kalmıştır. Uzun yıllar üniversitede hizmet ettikten sonra anılarını kaleme alan pek çok akademisyen, üniversitenin sorunlarına ve çözüm yollarına ilişkin farklı fikirler ortaya koymuşlardır. Eserleri, görüş ve düşünceleriyle Türk bilim dünyasında etkili oldukları kadar üniversiteye ilişkin anılarını yazan pek çok akademisyen bulunmaktadır. Bu makalede, farklı disiplinlerde çalışmış yirminin üzerinde bilim adamının anılarında Türk üniversite hayatının güncel ve geleneksel sorunlarına nasıl bakıldığı, hangi tespitlerin yapıldığı ve ne tür çözüm önerilerinin getirildiği kategorik olarak ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Yükseköğretim, Üniversite, Güncel ve geleneksel sorunlar

ABSTRACT

The history of modern higher education in Turkey started in the Tanzimat Period with Darülfünun which had been an extraordinary development to achieve a radical modernization. Darülfünun, which had come up to the Republic Period with its own unique structure and process of ambiguity, underwent a radical transformation in 1933. Since the beginning, the basic aim of Darülfünun had been to educate “enlightened bureaucrats”. Up to now, many attempts have been made to determine and solve problems related to the areas of finance, legislation, physical conditions, manpower, infrastructure, students, and producing knowledge emerged in higher education. While some of them have been implemented, the suggestions especially coming from the dissenting academicians and thinkers have been reserved merely in memories. Many academicians, who wrote their memoirs after serving long years in universities, put forward different ideas related to the problems of university and their remedies. There have been numerous academicians who wrote their memoirs about university, as much as they affected Turkish science community with their works, views and ideas. In this paper; how the contemporary and traditional problems of the Turkish universities have been perceived, which determinations have been made, and what kind of solutions have been proposed in the memoirs of over twenty scientist, who had worked in different disciplines, have been categorically presented.

Keywords: Higher education, University, Traditional and current problems

* Bu çalışma daha dar kapsamda “Üniversitenin Güncel ve Geleneksel Sorunlarının Tespit ve Çözümüne Türk Eğitim Tarihinin Tecrübeleri (Akademisyen Anıları) Işığında Bakmak”, başlığıyla Uluslararası Yükseköğretim Kongresi’nde (27-29 Mayıs 2011, İstanbul, Türkiye) sözel bildiri olarak sunulmuştur.

** This study was presented as an oral presentation in a limited context with the title “Detection and Resolution of Problems of University Contemporary and Traditional History of Turkish Education Experience (Academic Memories) Saving See”, at the International Congress of Higher Education (May 27-29, 2011, İstanbul, Turkey).

Mustafa GÜNDÜZ (✉)

Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul, Türkiye
Yıldız Technical University, Faculty of Education, İstanbul, Turkey
mstgndz@gmail.com

Geliş Tarihi/Received : 04.11.2012

Kabul Tarihi/Accepted : 25.12.2012

GİRİŞ

Modern Türkiye'nin kuruluşundan bu yana toplumsal ve kurumsal bazda önemli sorun alanlarından biri üniversite olmuştur. Bu meselenin çok yönlü alt alanları ve saikleri vardır. Alt yapı, fiziksel imkânlar ve personel sorunlarının yanında asıl mesele zihniyet, ideoloji, var olma gerekçesi ve beklentiler, bilimle olan muarefe ve siyasetle olan ilişkide odaklanmaktadır. Üniversitenin Türkiye'deki ontolojisi hemen her bakımdan 'unique' bir karakter arz eder. Bu nevi şahsına mahsus durum doğrusu diğer ülke üniversiteleriyle karşılaştırıldığında pek çok garabeti, garipliği, çelişki ve paradoksları beraberinde getirmektedir. Öyle ki, bu hal zaman zaman son derece üzücü, can yakıcı, hayatlara mâl olucu, devlet ve milletin geleceğini ipotek altına alıcı bir manzaraya bürünebilmiştir. İlk Osmanlı ve İslâm üniversitesi Darülfünun azıcık da olsa bir tarihi ve geleneksel mirastan yoksun olduğu gibi, sağlam bir planlama kudretli bir iradeden hali olarak ortaya çıktı ve deneme yanılmalarla elli yıl kadar mücadele sonrasında kendini var edebildi.

Türkiye'de modern anlamda üniversitenin/yükseköğretimin tarihi ilk olarak 1845'te planlanan ve 1863'te açılabilen Darülfünun'la başlar. Adı geçen kurum Osmanlı bürokratlarının devlete bağımlı farklı düzeylerde memur (münevver bendegân/aydın bürokrat) yetiştirmek amacıyla, çok fazla plan ve program yapmadan, kısmen deneme yanılma yoluyla başlattıkları ve zaman içinde özgün bir hale kavuşturdıkları eğitim kurumudur (İhsanoğlu, 2010). Bu haliyle Darülfünun gerek ortaya çıkışı gerekse amaç ve nitelikleri bakımından batıdaki benzerlerinden tamamen farklı bir düzlemde hayata başlamıştır. Nitekim Avrupa'da ilk üniversiteler 12. yüzyıldan itibaren öncelikle burjuvazinin üretim ihtiyaçlarına kalite ve üretim sağlamak, geleceği planlamak ve sınıfsal çıkarları müdafaa etmek amacıyla üzere kurulmuş ve gelişmiştir. Bir anlamda da üniversiteler varlıklarını kilise ile olan çatışmaya borçludurlar. Öyle ki, batı üniversiteleri kiliseye rağmen, ama kilise ile birlikte var olmuşlardır. Oysa ilk Osmanlı üniversitesi böylesi bir toplumsal, siyasal, sınıfsal ve zihinsel zemin üzerinde yükselmemiştir. Darülfünun'un yerleşik siyasal sistemle, dinle ve farklı toplumsal sınıflarla ne bir derdi, ne de siyasal sistem dışında diğerlerine bağımlılığı vardır. Doğrudan devletin inşa ettiği bir kurumdur ve 'üniversite' kavramının ontolojisi ile hiçbir biçimde bağlantısı yoktur.

Meselenin bir diğer yönü de İslâm/Osmanlı yükseköğretiminin Avrupa'dan çok daha öncelere giden özgün ve kendi toplumsal ve siyasal çevresinde başarılı, tutarlı bir kuruma sahip olmasıdır. Bu kurum medresedir. Medrese çeşitli yönleriyle üniversiteye benzetilmiş ve onun bir öncülü sayılmışsa da hakikatte bir devamlılıktan ve haleflikten bahsetmek mümkün değildir. Bu farklılığı yüksek bir perdeden Cemil Meriç şöyle tefrik eder:

"Medresenin dâvâları vardı, üniversitenin yok. Medresenin kökleri vardı, temelleri vardı, dalı, çiçeği, meyvesi vardı, üniversitenin yok. Samimiyeti vardı, sıcaklığı vardı, üniversitenin yok... Nesillerin idrakten mahrum edildiği, şuurdan iğdiş edildiği bir ameliyathane. Bir büyücü kazanı, bir darülaceze. Bütün felaketlerimizin senaryosu orada hazırlandı. Bina değil, şankr. Memleketi için için yiyen ur. O Babil kulesinde kapıcıdan başka hümete lâyık canlı yok" (Meriç, 1998: 178).

1966'da üniversiteyi bu kadar sert eleştiren Meriç görüşlerinde çok da haksız görünmemektedir. Daha kuruluşundan itibaren, meşruiyet, personel, eğitim programı, ders araç ve gereçleri, bina, sınav sistemi, halkla ilişkiler, hukukî ve malî özerklik gibi sorunlar yaşayan Darülfünun birçok defa kapatılmış, yeniden açılmış ve reformlara tabi tutulmuştur. Bu süreçte personelden eğitim zihniyetine, yapısal özelliğinden, bina ve malî programına kadar farklı değişimler göstermiştir. 1923'te ilmî özerklik kazanan Darülfünun 1933'te köklü bir reforma tabi tutularak İstanbul Üniversitesi adını almış ve hemen her bakımdan değiştirilmiştir. Ancak bu köklü değişim (ya da son devrim) de yükseköğretimin temel sorunlarını çözmemiş; bir anlamda üniversite iflah olmamış, daha da girift ve içinden çıkılmaz bir helezon haline gelmiştir.

1933 üniversite reformunun temelinde politik yönetim ve zihniyet arasındaki gerginlik, temel sorun olarak ele alınmıştır. Üniversite reformu hakkında geniş bir rapor veren Albert Malche, Türkiye'nin temel sorununun Darülfünunun ne yapılması değil, kültür sorununun planlanması olduğunu belirtmiştir. Bu tarihten kısa süre sonra yine değişimler, tasfiyeler, reformlar, ilmî ve hukukî düzenlemelerle sorunlar varlığını devam ettirmiştir. Böylesi bir ortamda temel sorunlarını tam olarak çözemeyen üniversite, gerçek görevini çok zor gerçekleştirebilmiştir.

1933 üniversite reformundan itibaren üniversitenin yaşamakta olduğu sorunlar en başta akademisyenler olmak üzere, siyasetçiler, sivil toplum kuruluşları ve basın tarafından sürekli dile getirilmiş, zaman zaman üniversiteye sert biçimde eleştiriler yöneltilmiş, bazen de farklı çözüm önerileri sunulmuştur. Bu eleştiri ve önerilerden bazıları uygulamaya değer bulunarak hayata geçirilirken, birçokları da tarihsel mekânında kalmıştır. Söz konusu eleştiri ve öneriler, ciddi kritik ve araştırmalara konu olduğu gibi, akademisyenlerin anı ve hatıralarında da bolca yer almıştır. Özellikle farklı yönlerden sorun yaşayan sosyal bilim akademisyenleri, hayattayken ya da öldükten sonra yayımlanan anılarında üniversite sorunlarına farklı yaklaşımlar getirmişler, meselenin özü sayılabilecek konuları işlemişlerdir. Bu konuda çok geniş ve mebzul sayılabilecek kaynaklara sahip olduğumuz söylenemez. Bunun yanında hayatını, çalışma mekânlarını ve farklı zaman aralıklarını bir şekilde yazan bazı akademisyenlerin eserlerinde hiçbir üniversite sorununa değinmemesi, her şeyin süt-liman biçimde anlatılması da ayrıca yorumlanacak ve değerlendirilebilecek bir husustur.

Dolayısıyla üniversitenin sorunlarına ve çözüm önerilerine ilişkin yapılan bir çalışmada, üniversite sorunlarını tecrübe etmiş kişilerin seslerine kulak vermek, çözüm önerilerine dikkat kesilmek önemli görülmektedir. Bu makalede akademisyen anılarından hareketle üniversitenin güncel, geleneksel sorunları ve getirilen çözüm önerileri üzerinde durulacak; ortak yönler, aykırı görüşler tespit edilecektir.

YÖNTEM

Araştırma literatür tarama ve tarihsel metin değerlendirme yöntemine dayanmaktadır. Bu çerçevede üniversitede görev yapmış akademisyenlerin anılarında ortaya çıkan güncel ve geleneksel yükseköğretim sorunları taranmış ve ortak noktalar tespit edilmiştir. Belirtilen sorunlara ilişkin anı sahiplerinin önerileri, projeleri de ortaya konulmuştur.

Anılar subjektif, müdafaa amaçlı ve çoğu kere hesap verme niyetiyle yazılmış ürünlerdir. Hatta birileri adına uydurulmuş ya da bir şekilde tahrif edilmiş anılardan da bahsetmek mümkündür ve bunun pek çok örneği vardır. Dolayısıyla doğrulukları diğer kaynaklarla karşılaştırıldıktan sonra ispat edilebilir. Başka hiçbir kaynaktan özellikle de resmî belgelerde bulunmayacak pek çok tarihsel, sosyal ve kültürel ayrıntıyı anılarda bulmak mümkündür. Bu bakımdan anılar sosyal bilim araştırmalarının önemli kaynaklarıdır. Ancak kullanımı son derece dikkat ve titizlik gerektirmektedir. Bu araştırma da kullanılan anıların sıhhat derecesi konusunda bugüne kadar ortaya atılan bir spekülasyon söz konusu değildir. Dolayısıyla hepsinin anı sahiplerinin kaleminden çıktığı kabul edilebilir.

Bu araştırmada kullanılan kaynakların bazıları doğrudan anı niteliğinde iken, bazıları söyleşi ve armağan türündedir. İncelenen eserlerin bazıları farklı türlerde (söyleşi, röportaj, otobiyografi, inceleme) olsa da dönemin olay, kişi ve olgularını hatırdan kalan yönleriyle anlatması bakımından anı türüne dâhil edilebilir. Yaklaşık 25 anı sahibinin eseri özellikle üniversite sorunları bağlamında karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Türkiye’de üniversite sorunu ve anılar denildiğinde hatırlanması gereken hususların başında, 1915 ve 1933 sonrasında pek çok Alman ve Avrupalı bilim insanının Türkiye üniversitelerine gelmesi ve buradaki görevlerine ilişkin yazmış oldukları anılar gelir. Bunlardan pek çoğu Türkiye ve üniversiteye dair geniş metinler bırakmışlardır. Bu konuda Türkçe’ye tercüme edilen geniş bir literatürden bahsedilebilir. Ernest Hirsch’den (Hirsch, 2000) Fritz Neumark’a (Neumark, 1982), Albert Malche’dan (Malche, 1932) Philipp Schwartz’a (Schwartz, 2003) Lico Amar’a varıncaya kadar pek çok Alman bilim adamı ve sanatçı Türkiye üniversiteleri ile ilgili anılarını kaleme almışlardır. Bu araştırmada yer yer adı geçen bilim adamlarının anılarına değinilmekle birlikte bunlar araştırmanın temel kaynakları olarak kullanılmamış, bunun yerine Türk üniversite öğretim elemanlarının metinleri ön plana alınmıştır.

Bu araştırma için taranan diğer pek çok anı ya da söyleşi türü eserlerde üniversite sorunları geçiştirilmiş gibidir. Halen görevde olan ya da emekli olan bazı öğretim üyelerinin anıları ya da onlarla yapılan söyleşilerde de üniversitenin güncel geleneksel sorunlarına kısmen değinildiği görülür. Elbette burada söyleşi yapan, soru soran şahısların konuya ilişkin yönelimleri ve sorgulamaları da etkili bir unsurdur. Bir kurucu rektör Abdullah Kuran ve Kemal Ahmet Arû, meşhur matematikçi Cahit Arf, sosyolog Mübeccel B. Kiray, gençliğe tarihi sevdiren İlber Ortaylı, ‘tarihçilerin kutbu’ Halil İnalçık ile ‘dağı delen ırmak’ Kemal H. Karpat ile yapılan uzun söyleşilerde üniversite ve yükseköğretim sorunlarına geniş yer ayrılmadığı söylenebilir.

Bir Problem Alanı Olarak Akademiye Anımsamak ve Yazmak

1933’ten bu yana akademide görev yapan binlerce kişiden çok fazla sayıda yazılı anının kaldığını söylemek güçtür. Bu durumun Türk kültüründeki okumak ve yazmak eylemlerine gösterilen genel ilgiyle doğrudan alakalı olduğu düşünülmektedir. Bunun yanında özgürce yazılanların da bir şekilde kişileri zor

duruma düşürecek hale gelmesi bu sınırlılığın sebeplerindedir. Bunun yanında özellikle Cumhuriyet döneminde üniversiteye giristen, akademik yükseltmelere, çalışma ortamlarının iyileştirilmesi, araştırma, seyahat, ders imkân ve tercihlerinin sunumu ve kabulünde neredeyse hiçbir sorun yaşamayan adı konulmamış bir sınıfın yokluğu da inkâr edilemez. Üstelik bu sınıfın çok uzun süre üniversite yönetiminde en üst düzeylerde etkili oldukları ve sınıfsal çıkarların aleyhine olacak her türlü gelişmeyi daha başından engelledikleri de kuvvetle hissedilen durumlardan biridir. Bu konunun aydınlığa kavuşturulması hayli güçtür. Zira üniversiteye personel alımlarındaki kriterler diğer ülkelerde ve zamanlarda olduğu Türkiye’de de son derece subjektif ve mahremiyet içerikli bir süreçtir. Üniversitelerdeki akrabalık ya da hemşehrilik bağına dayalı bir çalışma düzeninin ve kadrolaşmanın henüz bir profili çıkarılmış değildir, çıkarılması da son derece güçtür. Elbette ‘seçkinlerin dolaşımı’ prensibinin işleminde bir mahremiyetin haklılığına işaret edilebilir. Ancak burada dengenin gözetilmesi, özellikle de toplumsal birikimin ve yeteneklerin seçilmesi esas olmalıdır. Oysa Türkiye’de genelde yükseköğretim, özelde eğitim sisteminde toplum içindeki yeteneklerin seçilmesinde neredeyse en ufak bir gayret olmadığı gibi tam tersine eğitimin felsefesi herkesi eşit kabul ederek, tek-tipleştirmek ve eşitlemek üzere kuruludur.

Akademik hayatta farklı konularda pek çok zorluklarla karşılaşan ya da üst düzey yöneticilikte bulunanların anlattıkları üstü örtülmüş ya da karanlıkta kalmış bazı tarihi ayrıntıları anlatması bakımından önemlidir. Bu makalede incelenen anılardan çoğunluğu üniversite hayatında ciddi sorunla karşılaşan akademisyenlerin kaleminden çıkmıştır. Örneğin Hilmi Ziya Ülken, Niyazi Berkes, Turhan Yörükkan, Hüseyin Batuhan, Pertev Naili Boratav, Fuat Sezgin, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Cemil Meriç, İlhan Arsel, İskender Pala ve 1933 sonrası Türkiye’ye gelen yabancı bilim adamlarının anılarının ortak noktası, müelliflerin gerek akademide gerekse günlük hayatlarında büyük sıkıntılar çekmiş olmasıdır. Öyle ki bu insanlar hayatlarının büyük kısmını geçirdikleri çalışma ortamlarına ‘cehennem’ olarak bakmak durumunda kalmışlardır. Bunun yanında Peyami Safa, Orhan Şaik Gökyay, Nurettin Topçu, İsmail Beşikçi, Ergun Göze gibi akademi dışından ama akademiyle doğrudan ilgili kişilerin eleştirel üniversite yazıları üniversitenin toplum, basın ve diğer bazı kişiler üzerindeki derin etkisi saikiyle kaleme alınmıştır. Üniversiteye yönelik sert tenkitler, derin tahliller ve öneriler bu tür anılarda da yer almaktadır.

Anılarda Kesişen Noktalar: ‘Üniversite Siyaset İlişkisi, İdeoloji ve Yönetim’

Üniversite Batıda kiliseye rağmen kilise ile var oldu ve gelişti. Oysa bu zemin Türkiye’de yoktu ve hiçbir zaman da olmadı. Olmadığı için de üniversitenin nerede konumlanacağı, koordinatlarının ne olacağı hiçbir zaman kestirilemedi. Öyle ki sırf bu pusulasızlık yüzünden üniversite, “egemenlerin sözünden, amaçlarının doğrultusundan pek çıkamadı ve hiç de üstüne vazife olmadığı halde, iktidarın eğitim fonksiyonunun aşamalarının biri haline gelmekte ve böyle kalmakla pek de azap duymadı... Üniversite bin yıllık tarihi boyunca çok suçlar işledi. Kutsallaştırılmış ‘bilim’ adına mahkûm etti, bilgiyi Kur’anlaştırdı,

İncileştirdi, sapkınları kendi dışına attı veya kurdun ağzına teslim etti. Çünkü sonuçta kiliseden kaynaklanmış ve onu ikame etmişti” (Kılıçbay, 1999: 12).

Bu tarihsel ve gönüllü ilişkilerin zamanla üniversiteyi içinden çıkılmaz dertlerin içine soktuğu anlaşılmaktadır. Akademisyen anılarından yükselen en büyük çığlıklardan biri siyaset, ideoloji ve rejime sadık bir hizmetkâr olma sorunudur. Bu problem Osmanlı Darülfünûn’unun kurulmasındaki ‘münevver bendegân’ yetiştirme tarihsel hedefine muvafık bir göstergedir. Her ne kadar Osmanlı tarihi boyunca bağımsız bir ulema zümresinden bahsedilse de devlet lehine daima taraf bir kitle olduğu, bilinen bir gerçektir. Devlet yönetiminde ulemanın tam anlamıyla taraf hatta biat eden bir memur haline gelmesi II. Mahmut’un ‘ancient regime’e son veren ıslahatları sonrasında gerçekleşmiştir. Bu sebeptendir ki, “1924’ün büyük laikleştirici reformları ulemaya karşı yönelmesine karşın, en kuvvetli tepkinin ulemadan değil, dervişlerden gelmesi bu gerçeği ortaya koymaktadır. Çünkü uzun süreden beri devlet otoritesini kullanmaya alışmış ulema, devlete karşı gelmeye yatkın değildir (Lewis, 2000: 405).” Buna rağmen ağır aksak ilerleyen, el yordamıyla bir yerlere gelen İstanbul Darülfünûnu 1923’te özerkliği almış ve ideal tarihsel misyonuna muvafık işleyişe geçme gayretlerine girişmiştir. Ancak bu halden fena halde rahatsız olan erken Cumhuriyet liderleri çareyi Darülfünûn’u kapatmakta bulmuştur. İstanbul Darülfünûnu’nun kapatılma gerekçesini Reşit Galip son derece trajikomik bir şekilde şöyle açıklar: “Memlekette siyasî, içtimaî büyük inkılablar oldu. Darülfünûn bunlara karşı bitaraf müşahit kaldı. İktisadi sahada esaslı hareketler oldu. Darülfünûn bunlardan habersiz göründü. Hukukta radikal değişiklikler oldu. Darülfünûn yalnız yeni kanunları tedarisat programına almakla iktifa etti...” (Schwartz, 2005: 404; Arslan, 1995: 356). Cumhuriyetin kuruluş yıllarında üniversiteye siyasetin müdahalesine ve akademisyen müdahalinliğine Baltacıoğlu’nun anılarında da ilginç bir anekdot vardır: 1923’te yapılan ilk Darülfünûn emini seçiminde Besim Ömer Paşa 41, Baltacıoğlu 39 oy almış ve ikincisi atanmıştır (Baltacıoğlu, 1998: 262). Baltacıoğlu anılarında “Maarif Vekili bu konudaki İrade-i Milliyeyi (ulusal istenci) bildirdi ve beni atadı” diyerek süreci gayet normal görmekte, hiçbir şey yokmuş gibi davranmakta ve bildirilen İrade-i Milliyeyi de ‘hikmet-i hükümet’ gibi sunmaktadır.

Her ne kadar 1933 sonrasında üniversitede pek çok reform yapılmışsa da benzer uygulamalar nadiren değişmiştir. Temel mesele **“üniversite reformlarında, üniversite ne olmalı ise o olsun şeklinde halis bir amaç güdülmemiştir. Rejimin kökleştirilmesi, otoritenin meşrulaştırılması, pratik ihtiyaçların karşılanması, siyasal ve ideolojik amaçlar öncelikli olmuştur (Günay, 2006: 12)”**. Dışarıdan yapılan müdahaleler ve ıslah gayretleri bu gerçekliği hiçbir zaman değiştirememiştir. Bu durum anı yazarlarının en çok şikâyet ettikleri, ama bir şekilde kendilerinin de kurtulamadıkları bir sorun olarak varlığını devam ettirmiştir.

Özellikle darbe dönemlerinde akademisyenlerin siyaset karşısındaki tutumları ve konuları çokça eleştirilen durumlardan biridir. Öyle ki, darbeler döneminde üniversiteler daima siyasetle farklı biçimlerde ilişki içinde olmuştur. “Şu bir gerçektir

ki, 27 Mayıs ihtilâli; o tarihten sonra gerçekleştirilmiş ihtilâl girişimleri içinde üniversiteyle en fazla ilişki kurulmuş olanıdır. Belki 28 Şubat’ın postmodern darbe girişimi de, diğerlerine nispetle üniversiteyle en sıkı bağlantı içinde idi (Göney, 2011: 288)”. 27 Mayıs darbesi sonrasında özellikle bazı hukukçuların asker darbecilere taş çıkartırcasına hukukun en temel ilkelerini çiğneyerek taraf olmaları vicdanları derinden sarsmış ve akademisyen güvenilirliğine büyük bir darbe indirmiştir. Türkiye 27 Mayıs sürecine doğru giderken, üniversite öğretim üyelerinin ‘sivil ve asker bürokrasiyle birlikte toplumen en hızlı kaybeden kesimi’ (Tekeli, 1985: 671) haline gelmesi önemli bir belirlemedir. Bu belirlemenin en büyük payı şüphesiz hukukçulardan kaynaklanmaktadır. Tekeli bu yazısında 27 Mayıs sonrasında hem öğretim üyelerinin hem de öğrencilerinin daha önce örneği olmadık bir biçimde siyasallaştıklarını ve bunun büyük bir sorun haline geldiğini belirtir. Bilindiği üzere 27 Mayıs cuntasının eylemlerine hukukî kılıflar hazırlamak dönemin hukuk profesörlerinden oluşan bir komite tarafından yapılmıştır.

Benzer durum 1970, 1980 ve 28 Şubat sürecinde de devam etmiştir. Ahmet Turan Alkan “çağdaş ulema’nın 28 Şubat’ı izleyen günlerde, kendisinden brifing alınacak yegane mercii izlen, lisans talebelerinden bile umulmayacak bir tevazuu ile ‘brifing’ alması unutulacak gibi değildir (Alkan, 1999: 37)” serzeniş, yüz yıldır akademisyen davranışında değişmeyen genlere işaret eder. Pek çok yerde siyasîlerin bir meşruiyet noteri haline gelen akademisyenlerin içinde buldukları durumu izah edebilecek açıklama yine akademisyenlerin kendilerindedir. Hayat koşulları, bilim ve bilgi üretmede tarihsel tecrübe eksikliği, sosyokültürel köken, bilimsel özgürlük ve özerklik gibi sebepler üniversiteyi sahil bir ‘esprit de corps’ (bir çeşit mesleki çıkar ve savunma grubu)’dan mahrum etmiştir. Burada yersiz ve yetersiz bireysel beklentiler de büyük rol oynamaktadır. Bu sebeple “Türkiye’de üniversite hocalığı kendi içinde yetinilmeyip başka bazı makamlara tahvil edilmesi amaçlanan bir meslektir” (Kayalı, 2003: 163). Nur Vergin, akademisyenlerin siyaset ve tanınma meraklarının altında yatan temel sebebi, Türkiye’de gerçek anlamda bir akademik dünyanın olmamasına bağlarken (Vergin, 1999: 52) bu duruma işaret etmektedir.

Batuhan, 1960 sonrası üniversite içinde Milli Birlik Komitesi (MBK) işbirlikçilerinin tasfiyede büyük yol oynadığını söyler (Batuhan, 2001: 269). Bilindiği üzere en yakın çalışma arkadaşları tarafından hazırlanan listeler sonrasında MBK tarafından 114 Sayılı kanun çıkarılmış ve 147 öğretim elemanı çirkin iftira ve isnatlarla üniversiteden atılmıştır (147’ler Meselesi, 1962). Öyle ki bu tasfiyenin 1933’ten neredeyse pek bir farkı yoktur. Tasfiyede üniversite içinden işbirlikçilerin büyük rol oynadığı pek çok kişi tarafından dile getirilmiştir: “Yeni kanunla birlikte artık üniversitede de tasfiye hareketi bekleniyordu. Zira ihtilâl hükmünü icra ediyordu. Üniversite içinde muhbirler, her karışık devirde olduğu gibi, görevlerini yerine getiriyorlardı. Bazı hocalar, ‘Demokrat Partiye yakın olanlar’, ‘Kürtçü olanlar’, ‘komünist olanlar’ gibi kriterlerle tasfiye edilecekti” (Göney, 2011: 300). Nitekim korkulan hemen başa gelmiş ve tasfiye başlamıştır.

Daha 1943’te Türk aydınlarını ‘hacıyatmaza’ benzeterek acı bir istihza ve isabetli hükümlerle meydana çıkan 1961’de 147 mağdurlarından biri olan Ülken’in tasfiye karşısında sessiz kal-

ması ilginçtir. Belli ki, ‘Şeytanla bir daha konuşmaya’ mecali yoktur. Ancak 144 sayılı kanunu o günden bu yana akademi içinde savunan bir kişi çıkmamıştır. Sırf kardeşi Demokrat Parti saflarında siyaset yaptı diye tasfiye listesinde yer alan bilimler tarihçisi Sezgin ise o dönemde yapılanların ‘çocukça bir şey’ olduğunu (Sezgin, 2011: 19) söyleyerek yapılanların bilim dünyasına büyük zarar verdiğini belirtir. Ama kendisinin İstanbul Üniversitesinden atılarak Almanya’ya gitmesini ve orada dünya bilim tarihini değiştirecek çalışmalar yapmasını sağladıkları için de bunun hem kendi, hem de Türk İslam bilim dünyası adına büyük bir şans olduğunu söyler ve ironik bir şekilde MBK’ne teşekkür eder! Zira burada kalsa bugüne kadar yaptıklarını muhtemelen yapamayacaktır.

Pek çok akademisyenin utanarak dile getirdiği gerçeklerden biri, gayri meşru siyasalar ve manevralar için kurulan örgütler adına üniversite içinde muhbirlik yapanların hemen her dönemde bulunmasıdır. Bu konuda Berkes, anıdan çok bir hesaplaşma ve siyasal eleştiri hükmündeki ‘Unutul[may]an Yıllar’ında (Berkes, 2005), 1940-1950 arası üniversite-siyaset ve ideoloji ilişkisini sert bir şekilde eleştirir. Söz konusu işbirlikçiliğe pek çok örnekler verir. Hatta bu süreçte yargının da işe dâhil olduğu ve siyasîlerin yönlendirmesiyle kararlar aldığını anlatır. 1948 üniversite tasfiyesinin önde gelenlerinden Pertev Naili Boratav, savunmasında siyasî bir kumpasa getirildiklerini, ideolojik önyargıların esiri olarak haksız bir şekilde büyük sıkıntılar çektiklerini yazar (Çetik, 2008: 77.). Ancak bu siyasî ve ideolojik önyargının temelinde de basit bireysel çıkarlar olduğunu ısrarla vurgular. Çalışma arkadaşları ideoloji, ders paylaşımı, öğrenciye karşı tutumlar vb. nedenlerle hem adli, hem de askerî makamlara muhbirlik yapmaktan ve mahkemelerde yalancı şahitlik yapmaktan çekinmemektedirler. Muhbirlik hadisesinde ibret verici hadiselerden biri de şöyle gelişmiştir:

114 Sayılı kanun sonrasında MBK üyelerinden iki kişi İ. Ü. Edebiyat Fakültesine gelerek öğretim elemanlarıyla toplanarak 114 sayılı kanunu tasvip ettiklerini MBK’ne bir telgrafla bildirdiler. Telgrafın altında 1. Ord. Prof., 3. Prof., 11 Doç., 8 ast., toplamda 23 öğretim elemanı imzası bulunuyordu. Tasvip telgrafının metni çok, ama çok acıdır ve Komite üyeleri henüz Edebiyat Fakültesi’nden ayrılmadan hazırlanmış ve radyoda defalarca okunmuştur. (Göney, 2011: 303-304). 114 sayılı kanunun üniversitede kesinlikle tasvip görmediğini söyleyen Göney, imzalanan bu tasvip telgrafından “büyük bir hicap ve üzüntü duyduğunu” belirttiikten sonra “bu ne tür bir hâleti ruhiye tezahürü idi?” diyerek şaşkınlığını ve meseleyi anlamlandıramadığını ifade etmektedir.

Bunun bir tür çürümüş ideoloji ya da ideolojisizlik ideolojisi olduğunu belirten mağdurlar, Türk üniversite hayatında ideoloji adına basit çıkar kavgalarının olduğunu altını çizerek. Sosyal bilimlerde ideolojiden kurtulmanın mümkün olmadığını belirten Kiray (‘Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım’, 2002: 213), akademisyenlerin siyasete ilgisinin Türkiye’de basite indirgenen bir bireysel beklentiye dönüştüğüne işaret eder ve “keşke adam gibi ideoloji olsa” der gibidir.

Yetersizlik, Bireysel Çıkar, Ahlâk, Hükmetme Arzusu, Nepotizm

Akademisyenlik diğer pek çok meslek alanından hemen her bakımdan farklı tarafları bulunan bir meslektir. En başta akademisyenlik bir hayat biçimi ve zihniyet dünyasıdır. Bu yönüyle bir meslek olarak bile değerlendirilemez. Her daim tutarlı olmak, bu sürecin vazgeçilmez sıfatıdır. Bu vasıf kısa sürede oluşabilecek bir yeti de değildir. Herkesin yapabileceği bir iş de değildir. Toplumda oldukça düşük sayıda insanın talip olması ve başarabilmesi mümkün olan bir hayat tarzıdır. Ortega Y Gasset, “eğer çok sayıda bilim adamına ihtiyaç duysaydık, bu bir felaket olurdu. Çünkü bilimin gerektirdiği gerçek istidat çok az rastlanan bir şeydir.... Şayet biri doktor olma yeteneğinden fazlasına sahip değilse, bırakın bilimle uğraşmasını. Böyle biri bilimi ancak bayağılaştırır. Onun iyi bir doktor olması yeterlidir ve aslında bu herşeydir” (Gasset, 1997: 107) der. Öyle ki, “bir meslek olarak bilim ve bilim adamlığını anlatan Max Weber’e göre, “akademik hayat delicesine rastlantılarla doludur. Bu hayat yıllar boyu ortalama insanların senin önüne geçmesine öfkelenmeden ve üzülmeden dayanabilme işidir.” (Weber, 1998: 207). Bu temel ilkelerin Türkiye üniversite hayatında neredeyse hiç dikkate alınmadığını söylemek hiç de güç değil. Anılar, üniversiteye personel alımında yapılan hastaların ya da yetenekli birinin tasfiyesi hezeyanının iniltileriyle doludur.

1932’de Darülfünûn reformu için getirilen Albert Malche öncelikle, fizibilite olarak geniş bir rapor düzenlemiştir (Schwartz, 2005). Aradan 20 sene geçtikten sonra yardımcısı Philipp Schwartz, Türkiye’den dönerken uzun bir rapor yazarak, üniversite sorunlarını sıralamıştır. Ona göre, Türkiye’deki üniversite reformu başarılı olmamıştır ve bunun iki temel sebebi vardır: Biri, Türk münevverlerinin birçoğunda derin kökleri olan “kifayetsizlik hissi”, ikincisi de gerek münevverlerde, gerekse halkın birçok unsurunda Türk milletinin mukadderatını idare edenlere karşı mevcut olan itimsizliktir. Schwartz, yetersizlik ve güvensizlik duygularına ilave olarak bazı üniversite hocalarında şu niteliklere rastlandığını da raporunda şöyle belirtmiştir: “Sathi bedbinlik, haksız tenkit iptilası, hakikatlerin ve hadiselerin yanlış bir zaviyeden takdimi, daima haklı çıkma hırısı, böbürlenmek, alâyişe düşkünlük, toleranstan mahrumiyet, başkalarını hakir görmek, birbirini çekememek, başkanlarının üstünlüğüne tahammül edememek, başkalarına nispetle daha iyi olma iddiası, görünüşü kurtarma arzusu” (Schwartz, 2005: 474; Aşkın, 2008: 234). Burada sıralanan tespitler gerek akademisyen anılarında gerekse üniversite sorunlarıyla ilgili araştırmalarda değişmeyen konu başlıkları olarak hep devam etmiştir (Örnek olarak bkz, Günay, 2006: 10-11). İçinde bulunduğumuz akademik dünyanın temel sorunlarına baktığımızda buradaki hastalıkların çığ gibi büyüyerek devam ettiğini söylemek rahatlıkla mümkündür.

Örneğin sathi bedbinliğe Berkes, “profesörlerimizin hemen hiç birinde sınıftaki dersin daha ötesinde bir şeyler öğrenmek isteyen gençlere karşı bir ilgi bulunmadığını gördüm” (Berkes, 2005: 66) diyerek tam anlamıyla katılır. Günümüz akademisyenlerinin kitap okuma, doçentlik sonrası araştırma merakı, bilimsel toplantılara akademik yükseltme kaygısı dışında katılma oranları dikkate alındığında Berkes’in dediklerinin daha da katmerleşerek devam ettiği görülür. İlhan Arsel’in anılarının

pek çok sayfası akademisyenlerin kendi temel alanları dışındaki konularla ilgilenmeleri ve bilimsel yetersizlik şikâyetleriyle doludur (keskin bir örnek olarak: “Bana öyle geliyor ki, biz öğretim üyeleri, içimizde hiç kuşkusuz pek iyilerimiz bulunmakla beraber çoğumuz yetersiz ve bilgisiz ve dahası Ortaçağ Üniversitelerinde hademelik yapamayacak kertede kimseleriz” (Arsel, 1979: 25). Oysa ne büyük tenakuzdur ki, Arsel kendisi de hiç alanı olmadığı konulara değinerek ve üstelik katı bir ideoloji ve husumetle dediklerinin tam tersi yönde bir hayat sürebilmiştir (Bkz. PİR ve PIRE meselesi; Gökyay, 1982). Tutarsızlığın böylesine şehadeti Türk üniversite hayatında mebzul miktarda mevcuttur. Aynı durum Batuhan için de söz konusu edilebilir. Ülken’i aşırı biçimde eleştiren yazarın Türkiye’de felsefe hayatına onun çeyreği kadar katkısının olup olmadığı tartışılır.

Ülken, Türk akademisyenlerin en belirgin özelliğinin kendine güvensizlik hissi, aşağılık duygusu içinde olma ve itimatlılık olduğunu “kendinize itimatınız yok. Sizden çıkanın mutlaka sakat olacağından şüpheleniyorsunuz. Hele gitsin de kendini büyük meclislere kabul ettirsin. Sorbonne’da ücretle en ufak bir iş görsün, yeter ki oradan olsun; sonra döndü mü istediğini söyleyebilir” (Ülken, 2003: 45) cümleleri ile ironik olarak eleştirir. Aynı zamanda Ülken, Türk akademisyenin kendilerine itimatlılıkları ve aşağılık kompleksleri yüzünden daima bir koltuk değneğine ihtiyaç duyduklarını ve hemen her devirde siyasal iktidarın oyuncu olduğu olduklarını söyler ve onları ‘hacıyatmaza’ benzetir. “Görüyor musun şu haspayı? Ne yapsam ayakta. Tepesi aşağı at, yine ayakta. Sırtını yere getir; yine ayakta. Nerede olsa, hangi devirde gelse yine ayakta. Bu hacıyatmazı çok eskiden aldım. Bitpazarında satıyorlardı. Yok pahasına ele geçirdim. Hâlbuki bence dünyalar değer. Bak! Ne yüksekte fırlatıyorum. Hop! Tepe taklak geldi zannedersin değil mi? Yağma yok! Yine ayak üzeredir” (Ülken, 2003:13). Öyle ki bu hacıyatmaz Tanzimat’tan bu yana, diğer pek çok kurumlar yerle bir olurken, her devirde ayakta kalmasını müdahilliği (kötülükleri gördüğü halde karışmayıp, kendi işine bakan, e.n.) ile başarmıştır.

Hüseyin Batuhan da ‘İspanya’da Bir Şato’ otobiyografisinde öğretim üyesi seçiminden, yetiştirilmesine, atama ilkelerine, akademik ortama varıncaya kadar ideal bilim ortamından uzak bir işleyişin varlığını anlatır. Kurtuluş Kayalı’ya göre, ‘İspanya’da Bir Şato’ “akademik hayata yönelecek bir kişinin titizlikle okuması gereken bir kitap. Akademisyenlerin de her beş senede bir tekrar tekrar okumaları gereken bir metin. Çünkü onun anlattığı üniversite bir anlamda hâlâ yaşıyor. Bir erozyon olduğu düşünülürse kitabın önemi daha da belirginleşir (Kayalı, 2003: 87). Batuhan’ın bu geniş ve detaylı anısı Türk üniversite hayatının otopsi gibidir. Ona göre, üniversitenin en önde gelen sorunu, burada çalışan insanların pek çoğunun yetersizliği ve hatta kabiliyetsizliğidir. Batuhan bir tutarlılık örneği gösterircesine, kendini batılı anlamda yetkin ve yeterli bir profesör olarak görmediği için bu sıfatı taşımayı reddetmiştir. Yetkinlik konusunda en yakın arkadaşlarını; hatta pek çok konuya değinip, hiçbir konuda uzman olmayan her şeye yetişmeye mahkûm bir vecd halinde çalışan Ülken’i bile tenkit etmiştir.

Berkes, gerek yetiştiği gerekse görev yaptığı zamandaki üniversitede akademisyen yetersizliklerinden geniş örnekler verdiği

anılarından bu meselenin temelini öğretim üyesi yetiştirme olduğunu şöyle ifade eder: “Kabahat zaten dengeli kişiler olmayan kasaba çocuklarını ‘Avrupa’da bilim adamı yetiştiriyoruz’ kafasıyla, liseden çıkar çıkmaz yabancı bir dil bile bilmeden örneğin Paris gibi büyük bir metropolün ortasına salıvermede! (Berkes, 2005: 153). Benzer sorunlar ve şikâyetler diğer anılarda da sıklıkla dile getirilmiştir. Ancak burada derin bir ideolojik bakış ve seçkinci ruhun varlığı da gözlerden kaçmamaktadır. Ancak Berkes’in yeterlik ve yetkinlik konusunda aktardığı bir anekdot canlılığını bu gün de aynen koruması bakımından hayli ilginçtir: “Bir bilim yuvasında bir arada çalışacak olan kişiler arasındaki ilişki için ‘düşmanlık’ terimini kullanmam o denli yakışsız geliyor, bana da onu düşünmek o denli yakışsız geliyor. Fakat öyle zamanlar oluyordu ki, dayanamayıp birinin yüzüne karşı onun görüşünden ayrı bir görüş ileri sürmek düşmanlık kazanmaya yeterdi. Buna da bir örnek vereyim; bölüm hocaları arası bir toplantımızda (çok kez biri ya da öteki gelmekten kaçındığı için zaten pek sık toplanamaz olmuştuk) ataklığını fark etmeye başladığımız asistan Hamdi Atademir ciddi bir tavırla şöyle bir teklifte bulunmuştu: Her öğretim üyesi (asistan, doçent ya da profesör) her başlayan bir sınıfı kendi başına alarak ilk yıldan son yıla kadar o okutsun; örneğin, ‘felsefeye giriş’ dersinden estetik ya da pedagojiye dek sosyoloji, psikoloji de dâhil her dersi o okutsun. Bir diğerimiz ertesi yıl gelecek öğrencileri yine bu biçimde alarak son yıllarına değin bütün dersleri okutsun. Ömrümde bu denli saçma bir teklif yapacak üniversite hocası olabileceği aklıma gelmezdi. Ben dayanamam, “burası ilkokul değil, üniversitedir. Henüz asistan, doçent düzeyinde üniversite hocalığına başlamak üzere olan bir kişi bunca ayrı dalları nasıl okutabilir?” demekten kendimi alamıyordum. Fakat hayret, o hiç tınmadı, hemen şu cevabı yaptırdı: “Siz okutamazsınız; ama ben sizin gibi değilim; bunların hepsini bilirim, Fransa gibi yerde okudum”, dedi (Berkes, 2005: 152). Bu mantık ve pişkinliği 2012’de Türkiye üniversitelerinde, üstelik Fransa’larda Amerika’larda bile okumayan, bulunduğu taşra kentinden başka şehir yüzü bile görmeyip bütün eğitimini küçücük taşrasında tamamlayan kişilerden de işitmek, modern yükseköğretimin garip ironilerinden olsa gerek.

Üniversitedeki yetersizlik ve kendine güvensizliği akademisyenlerin yanında dışarıdan da çok sert biçimde eleştirenler olmuştur. Örneğin Peyami Safa ‘Eğitim, Gençlik, Üniversite’ adlı derlemesinde üniversiteyi ve akademisyenleri eleştirir. Pek çoklarının basit konulardaki cehaletlerini sert biçimde yüzlerine vurur. Aynı üslubu daha sert ve keskin biçimde Orhan Şaik Gökyay ‘Destursuz Bağa Girenler’ eserinde sürdürür ve bu eserinde neredeyse tamamı akademisyenlerin telifi eserlerin altını üstüne getirir. Ergun Göze, ‘Profesörler Geçiyor, Üniversite Neden Çöktü?’ eserinde “işbirlikçi” akademisyenleri eleştirirken öncelikle bilimsel yetersizliğe gönderme yapar (Göze, 1975). Okutmanlık da yapmış olan Cemil Meriç eserlerinin farklı yerlerinde üniversite ve akademisyenleri sert cümlelerle eleştirirken medreseden (Cevdet Paşa) sonra üniversiteden yetkin kimsenin çıkmadığını tekrarlar.

Anılarda fakülte içindeki bir çeşit mesleki çıkar ve savunma gruplarının (‘esprit de corps’) (Batuhan, 2001: 273) ortamı çekilmez hale getirdiği de anlatılır. Burada zaman zaman ancak

'düşmanlık' kavramıyla anlatılabilecek entrikalar, hileler, kayırmalar, yıldırımlar ve ayak oyunları görülebilmektedir. Kişisel çıkar ve yetersizlikten kaynaklı bu soruna Kıray, 'Sen yaramazsın, git' demiyorlar, ama öyle bir durum hazırlıyorlar ki, 'ben gitmeliyim' demek zorunda kalıyorsun" ('Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım', 2002: 166) hatırlatması yaparak üniversitedeki 'mobbing' davranışlarına örnekler verir. Hayatının seksen yılını üniversitede geçiren ve uzun yıllar yöneticilik yapan bir akademisyen de, "bir kimsenin uzmanlık alanı kent topraklarını, parçalara bölerek ifraz etmek yolunda geçiyorsa, o insanın çok kısa bir zamanda büyük servet sahibi olması işten değildir. [üniversitede çoğu kez] en kısa yoldan köşeyi dönmek isteyenlerle karşı karşıyasınız... Ya onların suyuna gideceksiniz, o zaman sizin için de hayat çok kolay olacak... Ya da bu insanları karşınıza alacaksınız, o zaman da, bekleyin fırtınaları..." (Arû, 2001: 132) diyerek, yine bu ortamdaki ahlâki sorunlara, kişisel çıkar beklentilerine ilginç örnekler vermiştir. Böylece ekonomideki iyi paranın kötü parayı kovması durumunda olduğu gibi, kötü akademisyenin iyi akademisyeni kovduğu, yok ettiği, ona yaşama hakkı tanımadığı, garip ama gerçek bir akademia'dan bahsedilmektedir.

İlber Ortaylı "üniversitede işini takip etmeyenlerin netice alamadıklarını" (Uysal, 2006: 353) belirterek bürokrasideki 'laubaliliğe' dikkat çeker. Gerçekten de üniversitede geçmişten bugüne, kendi içinde inanılmaz bir şekilde yavaş ve kırıncı işleyen, çalışma mekânını adeta cehenneme çeviren bürokrasi ve sert yapı varlığını dirençle devam ettirmektedir. Üstelik bu direncin hiçbir sorumluluğu ve hesap verme mesuliyeti de söz konusu değildir. Bazıları bu sert yapı içinde inanılmaz bir cevvaliyetle tereyağından kıl çeker gibi işlerini hallederken, bazılarının hayatlarına mâl olabilmektedir.

Aynı şekilde Kemal Karpat da 1971'de ODTÜ'de sözleşmesinin iptal edilmesinde, çekememezliğin, önyargının, partizanlığın ve aleyhindeki siyasî kulis faaliyetlerinin etkili olduğunu belirtir (Tanrıyar, 2008: 318). Karpat Türkiye'deki en iyi üniversitelerde bile tarafsızlığın imkânsızlığından yakınır. Kıray konuyla ilgili olarak sosyal bilimin bir tür toplumsal ideoloji olduğunu hatırlatır ('Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım', 2002: 220).

Yakın geçmiş dönemin askeriyesini ve akademik dünyasını acı bir şekilde anımsayan edebiyatçı yazar İskender Pala'nın, DKK'ndaki görevine 28 Şubat arifesinde son verilir. Bu hadise sonrasında iş bulabilmek için girişimlerde bulunan Pala, en yakın dostlarının bile telefon rehberinden adını sildiğini tecrübe eder. İçinden geldiği ve yetiştiği sosyal ve dinî çevreyi 'sağcılık hastalığına yakalananlar' olarak sert bir şekilde eleştiren Pala, bir anlamda yukarıdan beri anlatılan etik, tutarsızlık ve iktidar karşısındaki sinmişliğe, silikliğe basit çıkarlara düşkünlüğe bir örnek daha vermiştir (Pala, 2010: 214).

Boratav, üniversitedeki en temel sorunların başında akademisyenlerin kişisel sorunları, çekememezlikleri, kıskançlıkları ve basit çıkar ilişkileri olduğunu davasının merkezine yerleştirmiştir. 1948 tasfiyesinin siyasî çekişmeler ötesinde bireysel zaafı dayandığım savunmasında sürekli vurgulamıştır. Başta Nihal Atsız olmak üzere, Osman Yüksel ve Selahattin Ertürk'ün kendisini suçlama sebebini, ideolojik ve bilimsel kaygıların çok ötesinde, bireysel zaaf ve izahı mümkün olmayan kıskançlık ve

mihnet duygusu altında küçülme olarak açıklar (Çetık, 2008). Ancak yazarın da aynı gerekçelerle hasımlarını eleştirmesi Türkiye'deki akademisyen tutarsızlığına ve tenakuzlarına işaret eder. Aynı şekilde 1962'de İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümündeki olayların anlatıldığı 'Üniversitede İlim ve Ahlâk' (Yörükkan, 2003) kitabında meselenin ardında kişisel çıkar, çekememezlik, bireysel yetersizlik, hatta intihali gizleme gayretlerinin olduğu açıkça görülür. Batuhan bu olayı geniş bir şekilde anlatırken, öğretim üyesi yetiştirme sisteminin bozukluğuna, asistan alımlarındaki haksızlıklara ve usulsüzlüklere değinir (Batuhan, 2001: 297). 1933'te Baltacıoğlu'nun, Ahmed Naim'in, Köprülü'nün ve daha pek çok uluslararası bilim insanının üniversiteden ihracı gerekçesi yetersizlikti. Aynı durum 1960 darbesi sonrasında 147'liklere tatbik edildi. Hilmi Ziya Ülken asistan aldığı şahıs tarafından MBK'e adı verilmiş ve yetersizlik isnadıyla önce tasfiye edilmiş ancak Tahsin Banguoğlu'nun "bu hocanın başka hiçbir eseri olmasa, sadece 'Aşk Ahlâkı' üniversitede kalmasına kâfidir" demesi üzerine İslâm düşüncesi ve sanatı üzerine çalışmalarından dolayı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne görevlendirilmiştir. Doçent olmasına karşın Nurettin Topçu muhtelif entrikalarla bir türlü üniversiteye alınmamıştır. (Topçu, 2009: 20) Kara, bu hazin durumu "aradıkları bilgi ve ders takriri değil, kulluk ve uyumdu" (Kara, 2005: 40) eleştirisiyle açıklanmıştır ki, bu da üniversitedeki yeterlik ve itaat sorununa bir başka açıdan yaklaşımdır. Topçu'nun üniversiteye alınmamasında siyasî sebepler de hayli etkilidir.

Anılarda, üniversitede çalışma disiplini, zaman değerlendirme, sözünde durma, vaktinde iş yapma alışkanlığı gibi önemli sorunlara da işaret edilmiş ve örnekler verilmiştir. Örneğin Sezgin'e göre, "akademisyenlerin ve genelde de bütün Türk milletinin en büyük hastalığından biri zaman ahlâkıdır. Bunlar zamanını değerlendirmesi, verdiği sözde durması, randevusuna ve dersine vaktinde gelip gelmemesi, işini takip etmesi, başkalarının işini de en az kendi işi kadar önemseyip ilgilenmesi" (Turan, 2010: 110-111) gibi meselelerdir.

İlber Ortaylı'nın röportajında belirttiği gibi (Âram, 1999: 25) üniversitenin en temel sorunlarından biri zekâ ve kabiliyet bakımından seçkin ve gerçekten hak eden insanların üniversiteye seçilmemeleridir. Oysa bu konuya çoğu zaman riayet edilmemiştir, 2012'nin üniversite hayatında da edildiğini söylemek güçtür. Batuhan, Hilmi Ziya Ülken'e 'zavallı' diye seslenirken onun yakın çevresini çok iyi seçemediğini ve kabiliyetsiz insanları kürsüye alarak pek çok zararlara sebep olduğunu yazar. Hatta bu insanlar ileride kendi hayatını da zehir etmiştir. Akademisyenlerin yetiştirme ve hizmet serüvenini Kıray da şöyle özetler: "Türkiye'de birçok akademisyenin hayatı rutindir [aynı üniversiteden] mezun olur, asistan olur, doçent olur, gidip gelir profesör olur. Dört tane kitap yazar, bir tanesi doktora tezi, bir tanesi doçentlik, bir tanesi de profesörlük tezi. Sonuncusu ise ders kitabı, yüz kere tekrar tekrar basılır. Ondan sonra emekli olarak ders verir ve bir gün..." ('Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım', 2002: 123). Kurtuluş Kayalı da aynı durumu mizahi bir üslupla derslerinde şöyle anlatırdı: "Türkiye'de bir üniversite hocası şöyle yetişir: Herhangi bir üniversitede lisans okumaya başlar, orada yüksek lisans yapar, doktora yapar, orada hoca

olur sonra yine aynı yerde doçent, profesör olur, altmış sekiz yaşında emekli olur. Yetmiş yaşında da ölür!”

Gerek üniversiteye personel alımında gerekse başka işlerde istenmeyen, şikâyet edilen yaygın davranışlardan biri de kayırmacılıktır. Batuhan, “çıkarıcılık, kayırma, iltimas, nepotizm, (bizde hayatın hemen her kesiminde) atama ve yer değiştirmeden tutunuz da yükseltme ve ödüllendirmeye kadar hemen her değerlendirme sürecinde dostluk, yakınlık, tanıdıklık, hatta hemşerilik ilişkilerinin ne büyük rol oynadığını bilmeyen yoktur” (Batuhan, 2001: 296) diyerek eleştirir.

Anılarda dikkat çekilen üniversite sorunlarından biri de tahakküm ve baskıdır. Aslında tahakküm ve sadece üniversitede değil, iş hayatımızın tamamında vardır ve bu durum bir tür derebeylik kapitalizmini andırmaktadır. “Temel sorunların başında tahakküm geliyor. Üniversite ile üniversite dışı arasında hiçbir anlamda belirgin bir fark yok” (Kayalı, 2003: 79). Öyle ki, bu baskı kimin gücü kime yeterse şeklinde tezahür eder. Ama en başta daima en üst düzey idareci vardır. Tahakkümün en ağır en alt sınıflarda bulunanlar üzerindedir. Yüksek lisans ve doktora öğrencisi danışmanından, bölüm hocaları bölüm başkanından, bölüm başkanları dekandan, dekan da rektörden farklı şekillerde tahakküm altında kalabilmektedir. Buna da katlanılması hayli zordur. Bu zorluk insanı bir an önce daha üst idari makamlara gelmeye teşvik eder, hatta zorlar. “İnsanın en güçlüğü katlandığı şey de başka birisinin kendisine tahakküm etmesi olduğu için, özellikle basit insanlar bir an önce tahakküm eden durumuna geçmeyi, tahakkümden kurtulmanın tek çıkar yolu olarak görürler” (Batuhan, 2001: 189). İktidarın, emretmenin, tahakkümün dayanılmaz cazibesinden olsa gerektir ki, akademik alanda bir tür ‘primus inter pares’ olan idari görev, Türkiye’de özellikle de taşra üniversitelerinde ele geçirilmesi, ulaşılması gereken büyük rekabet alanları ve hedefler olarak telakki edilmekte, uğruna yoğun mücadeleler verilmektedir. Oysa Harvard’lı bir emekli profesör her türlü akademik çalışmaya engel olan idari görev sonrasında eğitimciliğin ve bilim adamlığının bittiğini söyler ve eski yöneticilere ‘eğitimi’ demenin sadece taşra gazetelerinin iltifat olarak kullandıkları bir sıfat olduğunu” ifade eder (Rosovsky, 1990: 3).

Özerklik, Bilimsel Özgünlük/Özgürlük ve Eğitim Öğretim

Üniversite özerkliği konusuna daha çok üst düzey yöneticilik yapan akademisyenler değinmiştir. İlk defa 1923’te bilimsel özerklik kazanan Darülfünun için bu kazanım sonraları hep tartışılmıştır. Özerk Darülfünun’un ilk Emni Baltacıoğlu, “gerçek bir özerkliğin ve akademik özgürlüğün ancak malî özerlikle temin edilebileceğini” belirtir (Baltacıoğlu, 1998: 262). Ancak bu konuda bugüne kadar olumlu anlamda atılan bir adımdan bahsedilemez. Kıray ve Berkes de 1940’lardan sonra üniversitede kesinlikle özerkliğin olmadığını iddia etmişlerdir (‘Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım’, 2002; Berkes, 2005). Abdullah Kuran, Boğaziçi Üniversitesi’nin kuruluş hikâyesini anlattığı anılarında, üniversite ve program çeşitliliğinin ve özerkliğinin üzerinde durmuş ve bunun Türkiye’de önemli bir sorun olduğunu ve meselenin bir an evvel çözüme kavuşturulmasını istemiştir (Kuran, 2002: 96).

Albert Malche 1932’deki raporunda, üniversitenin profesör, dekan ve rektör seçimlerinde aksaklıkların olduğunu belirtmiştir. Öğretim üyelerinin ders anlatma ve ders notu verme sistemlerinde çağdaş usullerin olmadığını yazmıştır. İlmî yayınların, dergilerin ve üniversite kütüphanelerinin yetersizliği dile getirilmiş, sosyal hizmetlerin zayıflığına işaret edilmiştir. Ayrıca Türkiye’ye özgü araştırmaların yapılmasını istemiştir. Bu eksikler ve istekler diğer anı yazarlarında da sürekli tekrarlanmıştır.

Berkes, erken Cumhuriyet dönemi aydınlarının Batının ikinci üçüncü sınıf aydınlarına âdeta peygamber gibi taptıklarını ve onları adım adım izlediklerini, onların fikirlerini aktarabilmek için inanılmaz çaba gösterdiklerini yazar (Berkes, 2005: 50-56). Kıray, tıpkı Ülken’de olduğu gibi, sosyal bilimcilerin yerli davranmadıklarını, Batıyı aynen taklit ederek büyük hataya düştüklerini şöyle ifade eder:

“Dışarıdakiler kendi toplumlarına kendi anlayışları bakımından nedir, diye bakıyorlar. Giderek kendi toplumlarının izlediği değişimler oluyor mu, diye bakarlar. Hâlbuki burada onlarınkiyle tam tersi oluşumlar var. Yahut olmalı. Onu keşfetmeye çalışmak lazım. Çok büyük bir grup var ki bugün, Batılıların kendi ideolojilerini formüle ettikleri kitapları, siyasal bilim ve olguların tek analizi diye alıp ve gelip aynen bu tarafa aktarıyorlar. Bu kadarı biraz da günahdır, ayıptır gibi geliyor bana. Ama bunlar çoktur Türkiye’de. Orada yapılmış birşeyi bir kere de burada yapalım, bakalım burada ne çıkacak? Hayır, bunu yeniden formüle etmek lazım” (Kıray, 2002: 144).

Batuhan da eğitim sistemindeki genel bilgi eksikliğinin, başarısızlığın sebeplerini araştırırken şu kanaate varmıştır:

“Batıda üretilmiş olan fikirler, hep belirli birtakım somut problemlerin çözümü için yapılmış düşünme denemelerinin ürünü idi. Dolayısıyla bu problemlerin nereden, ne gibi düşünce sıkıntısından doğduğunu anlamadan, onlara çözüm yolu olarak teklif edilmiş fikirleri de anlamak mümkün değildi (...). Batının yüzyıllar boyunca ne büyük zahmetlerle ürettiği bazı bilgi ve teorilerin bizde ne acemice, hatta ne aptalca tüketildiğini içim sızlayarak görmüştüm” (Batuhan, 2001: 398).

Batuhan yerli bilim yapmanın, bu ülkenin değerlerini, ihtiyaçlarını ve gerçeklerini görmenin zorunluluğuna vurgu yapar. Hepsinden önemlisi hem Batuhan, hem de Sezgin üniversitede bilimsel disipline, sabıra, uzun süre beklemeye, asla acele etmemeye akademik yükseltmelerin tam bir hakkaniyet ve yetkinlikle yapılmasına şiddetle ihtiyaç olduğunu söylerler. Hilmi Ziya Ülken 1939’da İnsan dergisinde ‘Memleketi Tanımak’ (Ülken, 1939: 377-379) başlıklı bir yazıya yer verir. Bu başlık tesadüfî değildir ve aydınların yerelden evrensele uzanması gerektiğini istemesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim ‘Şeytanla Konuşmalar’da aydınların evrensel olmak adına yereli tanı(ya)madıklarını, bunun da toplumda yabancılaşmaya sebep olduğunu anlatmıştır. Ona göre Yakup Kadri’nin ve Halide Edib’in romanlarında dile getirmeye çalıştığı da bu gerçekliktir. Ülken, Türk aydınının evrensel olmak adına yereli nasıl feda ettiğini ve nasıl gülünç duruma düştüğünü şöyle tasvir eder:

“Sınırları aşmak!.. Bu da ne demek? Diye Şeytan çenesini avucuna alarak düşündü. Buna siz ‘beynelmilel’ olmak diyorsunuz,

evet, işitiyorum. Aranızda pek moda bir kelime. Beynelmillel sporcu, beynelmillel gazeteci, beynelmillel şair, beynelmillel âlim, beynelmillel romancı. Ölçünüz çok keskin. Bir adam kendini başka milletlere kabul ettirdi mi önünde eğiliyorsunuz. Falan kongrede elinde bir kâğıtla gelirse çehreniz değişiyor; yerden selamlar, iltifatlar... Fakat aranızda kaldı mı, onun değeri yok, değil mi? Bu ne bîçarelik ne düşkünlük! Kendinize itimatınız yok. Sizden çıkanın mutlaka sakat olacağından şüpheleniyorsunuz” (Ülken, 2003: 45).

Anılarda dile getirilen bir diğer sorun ise öğretim üyelerinin ders dağılımları ve ders yükleri üzerinedir. Kıray, ODTÜ’de çalıştığı yıllarda “14 saat ders vermenin bir aptallık olduğunu” ve bu kadar ders yükü altında hiçbir şey yapamadığını çok büyük zahmetler çektiğini anlatır (“Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım”, 2002: 144)*. Mesele sadece ders saati değildir. Ders dağılımlarının kişilerin ilgi alanları, uzmanlık konularına göre yapılıp yapılmaması da önemli bir sorunlardır. Verilen derslerin sınav sistemleri, ölçme ve değerlendirme yöntemlerinde de son derece subjektif davranıldığından şikâyetler hep yapılagelmıştır.

Bilimler tarihçisi Fuat Sezgin, aslında Türkiye’de temel üniversite sorunlarına değinilmediğini iddia eder. Ona göre üniversitede büyük bir aşağılık duygusu hâkimdir ve bu insanları kanser gibi kemirmektedir (Turan, 2010: 57). Sezgin, üniversite öğretim elemanlarının en büyük yetersizliğinin ve eksikliğinin dil bilmemesi olduğunu ısrarla vurgular. Ona göre öğretim üyelerinin dil öğrenmeye karşı bir kompleksleri ya da korkuları vardır (Turan, 2010: 36). Bu kompleksin ve korkunun temelinde de aslında Türkçe’nin iyi bilinmemesi yatmaktadır. Türkiye’de Türkçe grameriyle öğretilmemektedir. Oysa bir dil grameriyle öğretilir. Ana dilini iyi bilmeyen bir kişi de başka dilleri öğrenmekte büyük zorluk çeker. Ona göre “Türk milletinin yapacağı en büyük işlerden biri tekrar mekteplerimize gramer dersini koymaktır” (Turan, 2010: 57). Kitap okuma ve yazma konusunda da üniversitenin çok parlak olmadığını söyleyen Sezgin, okuma alışkanlığının ilkokul hocalarından başlanılarak kazandırılmasını önerir. Onları eğitecek sosyologların, pedagoğların olmasını ister. Hatta camide vaaz eden din adamlarının müfredatına namaz, oruç kadar insan hayatına, cemiyet hayatına etki eden unsurları da dâhil etmek gerekir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

1933 Reformu sonrasında Türkiye’ye gelen müzisyen Lico Amar, 1950’de 20 yıla yakın hizmet ettiği üniversiteyi terk etme kararı almış ve bunu dostlarıyla paylaşmıştır. Dostları karardan hiç hoşlanmamış ve şaşırarak, Türkiye’de kendisine büyük değer verildiğini, herkesin onu sevdiğini söyleyip niçin bu kararı verdiğini sormuşlar. Amar’ın cevabı hayli ilginçtir ve tam bir Türkiye gerçeğidir:

“İyi ama ben burada istediklerimi yapamadım ki... Sayısız rapor verdim. Görüştüğüm sayısız yetkili, söylediklerime hiç itiraz etmeden bana hak verdi, ama sonuçta hiçbir şey yapılmadı. Bir

insanı hapisaneye koyarsın. Duvarlar çelik bile olsa kaçmak için elini, tırnaklarını, her aracı kullanır. Kendisi delemese bile bir oyuk yapmaya muvaffak olur. Türkiye’de duvarlar lastikten! Yumruğunu sokunca içine giriyor, çekince de eski şeklini alıyor. Bununla nasıl mücadele edeceksin? Eğer direnç gösterse delmek için uğraşsın. Ama direnç yok ki... Sana hak verenlerle nasıl mücadele edersin?” (Aşkın, 2008: 232).

Amar’ın tespitleri Türkiye eğitim sistemindeki bazı yapısal sorunların sürekliliğine parlak bir ışık tutmaktadır. Nitekim anılarda dile getirilen ve şikâyet edilen hususlardan pek çoğu fiilen devam etmektedir. Örneğin, “rektör ve dekan seçimlerinin uygun olmadığını, üniversitelerde her konunun açıkça tartışılmadığını” (Kuran, 2002: 99) söyleyen bir kurucu rektörle, “üniversitenin en büyük sorununun ahlâk olduğunu belirten Fuat Sezgin aynı yerde buluşur. Pek çok anı sahibine göre eleştirel düşüncenin yerleşmediği, şeffaf atama ve yükseltme kriterlerinin sabitlenmediği üniversitede temel görevlerin yerine getirilmesi güçtür. Önder’e göre bugün, “üniversite eleştirel düşünceye tahammülsüzleşmiştir... Ders seçimleri ve derse atamalarla, ek ders uygulamalarıyla, üniversite öğretim üyesi, öğretmene dönmüştür” (Önder, 2008: 59). Oysa, Kıray anılarında gerçek bir üniversite hocasının temel özelliğinin “hakçasına tenkit etmek ve her zaman aynı noktalarda aynı biçimde reaksiyon göstermek” (“Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım”, 2002: 174) olduğunu ısrarla vurgular. Kıray’a göre, kurallara uyulursa üniversitede pek çok sorun çözülecek, kişiler haddini bilecektir. Ancak bu kültür Türkiye üniversitelerine bir türlü yerleşmemiştir. Buna ilave olarak Batuhan, “Türkiye üniversitelerinin temel sorununun bilgi üretme sürecine hiç katılmamasını, şimdiye kadar bu konularda yaratıcı bir çaba göstermemiş olmasını” (Batuhan, 2001: 399) pek çok örnekler vererek anlatır. Meselenin çözümü için de, bu toplum için işe yarayacak bilgi üretim sisteminin temelini inilmesini önerir. Bilgi üretim sürecinin zorlukları basit örneklerle her seviyeye uygun olarak öğretilmelidir. Derslerde bilgi üretim sürecine hiç katılmadan yapılan ‘tüketici’ yaklaşıma son verilerek, bilginin nasıl üretildiği gösterilmeli, en önemlisi de öğrenciye bu bilginin ne kadar zor ve meşakkatli bir şekilde üretilen bir iş olduğu anlatılmalıdır (Batuhan, 2001: 330). Ona göre üniversite için nitelikli personel yetiştirmeye herşeyden daha çok önem verilmelidir. Bunun için zeki, yetenekli, sabırlı insanlar seçilip alınmalıdır. Nitelikli personel seçiminde olduğu kadar akademik hayatın devamında bilim insanları asla ödün vermemelidir. Üniversitede herşeyden önce şeffaflık olmalıdır ve personel kendini sürekli yenilemelidir. Çalışan, üreten, yenilikleri takip edenler diğerlerinden ayırt edilmeli ve taltiflerle desteklenmelidir. Çalışanla çalışmayan aynı kefeye koyulmamalıdır. Bunun için de üniversiteye ciddi yatırımlar yapılmalıdır.

Özellikle idarî makam sahipleri (A. Kuran, K. A. Arû, İ. Ortaylı gibi) anılarında, önemli ve kritik makamlara mutlaka liyakatli, bilgili, tecrübeli insanların atanmasını istemişlerdir. Bu atama

*Bugün taşra üniversitelerinin pek çoğunda 40 saatten daha fazla derse giren akademisyenler bulunmaktadır. 30 saatten daha az derse girenler ya kayırmış kabul edilmekte ya da kendileri az derse girmekten sıkıldıklarını belirtmektedirler. Kıray’ın şikâyet ettiği mevzudan Ernest E. Hirsch de rahatsızdır: Hirsch fakülte de altı saat amfi dersi, iki saat pratik alıştırma, iki saat seminer bir saat de metodoloji dersi vermektedir. Bu ders yükünü “meslektaşlarımdan hiçbiri benim gibi, boğazına kadar manzâm görevlere boğulmuş değildi” diyerek anlatır. *Anılarım, Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi*, Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 2000, s.267.

ve seçme işlemlerinin sadece üniversiteyle sınırlı kalmaması, başta diğer eğitim kurumlarında sonra da devletin bütün kurumlarında gerçekleştirilmesi gerekli görülür. Zira eğitim sistemi bir bütündür, dolayısıyla yalnız bir veya iki derste ya da kurumda yapılacak reformlarla fazla bir şey değişmeyecek ve yeni bir şey elde edilemeyecektir. Örneğin ortaöğretimden niteliksiz öğrencilerin çıkışı üniversiteyi de doğrudan etkileyecek bir durumdur.

Pek çok anı sahibi üniversitedeki plansızlığa dikkat çekmiştir. Siyasilerin farklı beklentilerle “üniversite kapasitelerini hiçbir planlama yapmadan arttırması, özellikle de üniversite bütçelerini reel olarak arttırmadan öğrenci ile öğretim üyesi sayısını dengelemeden yeterli altyapı hizmetleri oluşturmadan öğrenci sayısını arttırmak nitelik düşüşünden başka bir işe yaramaz” (Kuran, 2002: 100) diyen rektöre bugün de katılmak mümkündür. Nitekim son zamanlarda hiçbir alt yapı iyileştirilmesi ve personel yetiştirme politikası güdülmeden yeni açılan bölümler ve kontenjan artışlarıyla üniversitelerde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı bakımından Türkiye’yi dünyanın en kalabalık ülkeleri arasına sokmuştur.

Anılarda neredeyse istisnasız biçimde üzerinde durulan konulardan biri de akademik bilim ahlâkıdır. Bu durum bugün de gerçekten üniversitenin kanayan bir iç yarasıdır ve oluk oluk akmaktadır. 1933 sonrası Türkiye’ye gelen Alman bilim adamlarından Hilmi Ziya Ülken’e, Turhan Yörükân’a, Mübeccel Kıray’dan Niyazi Berkes’e, Fuat Sezgin’den Hüseyin Batuhan’a, İlber Ortaylı’dan Halil İnalıcık’a varıncaya kadar pek çok akademisyen anı ya da söyleşisinde intihal sorununa, kişisel zaafıya, bilimsel yetersizliklere farklı şekillerde değinmişler ve bu konulara ilginç örnekler vermişlerdir. Akademik yükseltme için her türlü yolun mubah görüldüğüne yönelik kabulün yaygınlığından şikâyet edilmiştir. Maalesef bu ülkede yabancı kitap ve makaleleri çevirerek, kendi eseriymiş gibi yayımlayanların yanında, “hiç yazmadıkları hayal ürünü kitaplarla profesör olanlar vardır” (Batuhan, 2001: 278). Akademik yükseltme kademelelerinin tamamını kulislerle halleden bir yığın akademisyen hâlâ varlığını devam ettirmektedir. Bu sorunun ortadan kaldırılması için etkin bir takip sistemi, eleştirel zemin ve sağlıklı bir atama sistemine ihtiyaç olduğu vurgulanmalıdır. Ancak bu konuda üst makamlarda ciddi ve kararlı bir adım atılmadığı gibi, söylem bile üretilememektedir.

Bütün bunlar üniversiteyi ve akademisyenleri itibarsızlaştırmakta ve bilim dünyasına büyük zarar vermektedir. Öyle ki, bu türden davranış ve düşünceler yüzünden, Türkiye’de “gerçek bilim adamları kendini mutsuzluğa ve yabancılaşmaya sürükleyen bir çıkmaz içine girmiş bulunmaktadır” (Vergin, 1999: 50). Çünkü akademi temel ihtiyaçları giderecek bir ortam sunamamaktadır. Böylece pek çok insan üniversiteyi siyasî ikballer için bir atlama taşı olarak görmektedir. Pek çok kişiye göre de üniversite sadece maişet temin etmek için bir iş kapısından ileri gitmemektedir. Akademisyenlerin siyaset ilgisi, ekrana çıkmak için tehâlükle atılması, gazetede bir şeyler yazabilme iştihası, o da olmazsa internette bir köşe edinme gayreti ya da ‘blog’ yazma davranışlarının altında insanlığın kadim ‘tanınma dürtüsü’ yatmaktadır. Üniversite gerçek bir akademisyenin bu isteğine cevap verememektedir. Çünkü Türkiye’de bilim adamına

“tanınma beratını verecek olan ve böyle bir beratı vermede tek meşru makamı teşkil eden, teşekkür etmiş ve tanımlanmış bir bilim camiası bulunmamaktadır” (Vergin, 1999: 50). Bu sebeple “üniversite, toplumda avantajlı bir sosyo-ekonomik mevki edinmek için yürütülen amansız yarışın etaplarından biri haline gelmiştir. Araştırma, eleştiri, bilimsel bilgi gibi üniversite değerlerine sadece toplumda değil, üniversitelerde bile itibar edilmemektedir” (Mutlu, 2001: 39). Ancak bu itibar kaybının tedavi edicisi yine üniversitenin kendisidir. Bir başka makamdandan, sınıftan, kurumdan reçete isteyemeyecek yegâne kurum üniversitedir ve kendi yarasını kendisi sarmak zorundadır.

Bu itibar kaybının sebepleri ve giderilmesi imkânlarına yönelik akademisyen anılarının sunduğu çok farklı tecrübeler ve öneriler bulunmaktadır. Üniversite sorunlarının çözümüne ilişkin akademisyen anılarından tecrübeler ışığında yükselen müşterek kanaat, yükseköğretimde yapısal bütünlük, siyasî ve ideolojik kaygı ve beklentilerden arınmış gerçek bir akademik örgüt/cemaat, özgürlük ve özerklik, içselleştirilmiş tutarlı bir ahlâki zemin, sabırlı ve azimli bir çalışma disiplini. Ancak anı sahiplerinin bu niteliklere ve gerekliliklere hayatta ve sorumluluk makamında iken ne kadar sahip çıktıkları da sorgulanması gereken bir durumdur. Zira kendi hayatlarında pek çok çelişki bulunmaktadır. Ziya Paşa’nın “onlar ki laf ile verirler dünyaya nizamât/bin bir türlü teseyyüp bulunur hânelerinde” beytinde işaret edilen manaya müteveccih olarak, başkalarına doğruyu öğretecek olanlar öncelikle kendilerine bakmalı ve istikrarlı bir tutarlılık göstermelidirler. Bütün bunlara rağmen, anılarda yoğun bir şekilde tasvir ve idealize edilen nitelikli, şahsiyet sahibi, çalışkan, tutarlı akademisyenler bir an önce yetişmez ve en azından belli bir çoğunluğa ulaşmazsa 1933, 1944, 1948, 1961, 1980 ve 28 Şubat’ta yaşananların bir başka görünümle yeniden yaşanmayacağına ve yaşatılmayacağına dair hiçbir garanti yoktur ve üniversite hiçbir zaman asli görevini tam olarak yapamayacaktır.

Buraya kadar anlatılanlar tarih olmuş gibi görülebilir. Aslında anlatılan geçmiş olsa da şimdidir ve bizim hikâyemizdir. Anılar ve hatıralar bütün renkleriyle yaşamaya devam ediyor. Şair “quid rides? de te fabula narratur!” (ne gülüyorsun? Anlattığım senin hikâyeyi) diyordu (Horace, M.Ö. 65). Burada anlatılan her yönü ile bizim hazin hikâyemiz!

KAYNAKLAR

- 147’ler Meselesi, Beyaz Kitap. (1962). İstanbul: Sermet Matbaası.
- Alkan, A.T. (1999). Medreseden Üniversiteye Akademik Hayatımızın Kara Bahtı. *Düşünen Siyaset*, 2.
- Âram, E.S. (1999). Bu Bir Röportaj Olabilir mi? *Düşünen Siyaset*, 2.
- Arsel, İ. (1979). *Biz Profesörler*. Ankara: Arsel Yayınları.
- Arslan, A. (1995). *Darülfünun’dan Üniversiteye*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Arû, K.A. (2001). *Bir Üniversite Hocasının Yaşamının Seksen Yılı*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.
- Aşkın, N. (2008). *Son Devrim*. Ankara: AC Yayınları.
- Baltacıoğlu, İ.H. (1998). *Hayatım*. (Yayına hazırlayan: Baltacıoğlu A.Y.). İstanbul: Dünya Yayınevi.

- Batuhan, H. (2001). *İspanya'da Bir Şato*. İstanbul: Bulut Yayınevi.
- Berkes, N. (2005). *Unutulan Yıllar*. (Yayına hazırlayan: Sezer R.), İstanbul: İletişim Yayınevi.
- Çetik, M. (2008). *Üniversitede Cadı Avı, 1948 DTCF Tasfiyesi ve P.N. Boratav'ın Müdafası*. Ankara: Dipnot Yayınevi.
- Gasset, O. Y. (1997). *Üniversitenin Misyonu* (Çeviren: Üçpınar, B). İstanbul: Birleşik Yayınevi.
- Göney, S. (2011). Üniversite Tarihinde Ellili Yıllar ve 27 Mayıs İhtilalinin Etkileri. *Sosyoloji Dergisi*, 3(23), 259-324.
- Göze, E. (1975). *Üniversite Dosyası, Profesörler Geçiyor, (Üniversite Neden Çöktü?)*. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Günay, D. (2006). Türkiye'nin Üniversite Sorunu. SOBE, *Sosyal Bilimler Evi, Bilimsel Düşünce Dergisi*, 3, 7-20.
- Hirsch, E.E. (2000). *Anılarım, Kayzer Dönemi, Weimar Cumhuriyeti, Atatürk Ülkesi* (Çeviren: Fatma Suphi). Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- İhsanoğlu, E. (2010). *Darülfünun, Osmanlı'da Kültürel Modernleşmenin Odağı*. İstanbul: IRCICA Yayınevi.
- Kara, İ. (2005). *Söz Dilde Hayali Gözde*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kayalı, K. (2003). *Üstü Çizilen Yazılar*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Kılıçbay, M. A. (1999). "Universitas-Ecclesia". *Düşünen Siyaset*, 2.
- Kıray M.B. (2002). *Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım*. Ankara: Bağlam Yayınevi.
- Kuran, A. (2002). *Bir Kurucu Rektörün Anıları. Robert Kolej Yüksek Okulu'ndan Boğaziçi Üniversitesine*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Lewis, B. (2000). *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Ankara: TTK Yayınları.
- Meriç, C. (1998). *Jurnal 1* (8. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mutlu, E. (2001). Üniversiteli Olmak. *Karizma*, 8.
- Neumark F. (1982). *Boğaziçine Sığınanlar. Türkiye'ye İltica Eden İlim, Siyaset ve Sanat Adamları, 1933-1953* (Çev: Şefik Alp Bahadır). İstanbul: İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayınları.
- Nurettin Topçu, (2009). (Ed. İsmail Kara), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Önder, T. (2008). Üniversite Tartışması Üzerine. *Türkiye Günlüğü*, 92. 58-60.
- Pala, İ. (2010). *İki Darbe Arasında, İlginç Zamanlarda*. İstanbul: Kitap Yayınları.
- Rosovsky, H. (1990). *Üniversite, Bir Dekan Anlatıyor*. Ankara: TÜBİTAK Yayınları, 13. Baskı
- Safa, P. (1998). *Eğitim, Gençlik, Üniversite*. İstanbul: Ötügen Yayınları
- Schwartz, P. (2003). *Kader Birliği, 1933 Sonrası Türkiye'ye Göç Eden Alman Bilim Adamları*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Schwartz, P. (2005). *İstanbul Üniversitesi'nin Bugünkü Durumu ve İstikbali, Türkiye'de Üniversite Anlayışının Gelişimi, (1861-1961)*. Ankara TÜBA Yayınları.
- Sezgin F. (2011). *Bilimler Tarihçisi Fuat Sezgin*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Tanrıyar E. (2008). *Dağı Delen İrmak, Kemal H. Karpat Kitabı*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Tekeli, İ. (1985). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Günümüze Eğitim Kurumlarının Gelişimi, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*. Ankara: İletişim Yayınevi.
- Turan S. (2010). *Bilimler Tarihçisi Fuat Sezgin*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Uysal N. (2006). *Zaman Kaybolmaz, İlber Ortaylı Kitabı*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Ülken, H. Z. (2003). *Şeytanla Konuşmalar*. İstanbul: Ülken Yayınları.
- Vergin, N. (1999). Bilim Camiası ve Tanınma İsteği. *Doğu Batı*, 7.
- Weber, M. (1998). *Sosyoloji Yazıları* (Çeviren: Parla T.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yörükcan, T. (2003). *Üniversitede İlim ve Ahlâk*. Ankara: Vadi Yayınları.